

ALOJZIJ PAVEL FLORJANČIČ

RUDOLF BESEL IN DRAŽGOŠE LETA 1942

Anfangs Jänner 1942 gelegentlich eines Begräbnisses in Dražgoše erstes Zusammentreffen mit den Partisanen, die mich ehrenvoll begrüßten. 14 Tage später geheimes Begräbnis von über 40 verkühlten Leichen in dem von den Deutschen zerstörten Dražgoše, auch die Kirche wurde nachträglich gesprengt zur "Strafe", dass die Leute die Partisanen beherbergt hatten.

Rudolf Besel, 1947

Povzetek

Nemški duhovnik Rudolf Besel je med drugo svetovno vojno oskrboval 29 župnij na Gorenjskem,¹ od koder so nemške civilne oblasti pregnale slovenske duhovnike.² Po boju med partizani in nemškimi policisti v Dražgošah je tam januarja 1942 pokopal 40 civilnih žrtev, ki so jih po tridnevnem spopadu v povračilo pobili nemški policisti, in tri v boju padle partizane. Iz posebne skrbi in predanosti ljudem se je naučil slovenščine in v težkih ter zapletenih vojnih razmerah postal priljubljen ljudski dušni pastir. Po letu 1947, ko je zapustil Slovenijo, je vse do svoje smrti ohranil žive stike s svojimi nekdanjimi farani. V prispevku predstavljamo lik in delo R. Besla, prepoznana na podlagi zasebne korespondence, in med arhivskim gradivom odkriti izvirni spisek rešene cerkvene oprave iz znamenite baročne božjepotne cerkve sv. Lucije v Dražgošah, ki so jo skupaj z drugimi stavbami porušili nemški okupatorji.

Uvod

Letos je minilo šestdeset let od tridnevnega spopada med borci Cankarjevega bataljona in okupacijskimi policisti v Dražgošah ter od tragičnih posledic tega spopada. Dražgoške žrtve³ je pokopal tedanji starološki župnijski upravitelj, nemški duhovnik p. Rudolf Besel, MSC, kar je sam zabeležil v rokopisni kroniki župnije sv. Jurija v Stari Loki.⁴ V njegovi zapuščini smo v župnijskem arhivu našli tudi seznam rešene cerkvene oprave iz znamenite stare dražgoške cerkve, ki je bila takrat uničena. Poleg objave teh dveh dokumentov smo predvsem želeli predstaviti življenje in

delo medvojnega duhovnika Rudolfa Besla. Pri zbiranju dodatnih podatkov smo se usmerili v iskanje za javnost manj znanih ali celo neznanih virov, ki se nanašajo na omenjene dogodke in predvsem na izjemno osebnost Rudolfa Besla.

Dogodki v Dražgošah v začetku leta 1942 so ljudem na splošno znani, bralcem Loških razgledov (LR) še posebno. Naj navedemo nekaj od sicer zelo obsežne literature o Dražgošah v LR. Že v prvi številki LR leta 1954 je Branko Berčič objavil prispevke o dražgoških dogodkih iz Slovenskega poročevalca iz prve polovice leta 1942. V naslednji številki LR piše o usodnih dogodkih v Dražgošah France Planina. Ivan Jan je v 18. številki LR objavil povzetke iz svoje knjige Dražgoše, ki je izšla iste leta 1971.⁵ V 19. številki LR pišeta o Dražgošah Vinko Demšar in Ciril Zupanc. Slednji piše tudi v LR 22/1975. V zbirki LR Vodniki po Loškem ozemlju je leta 1982 izšla knjižica Dražgoše.⁶ O tragičnih dogodkih v Dražgošah piše v 41. številki LR leta 1994 Maksimilijan Ocepek.⁷ Zadnji prispevek o boju v Dražgošah v LR je v lanski številki (48/2001) objavil Marijan Masterl.⁸

O Rudolfu Beslu se v javnosti praktično ne ve nič, če izvzamemo še tiste živeče ljudi, ki so z omenjenim duhovnikom imeli osebne stike med drugo svetovno vojno in takoj po njej. Morda je prva kratka omemba Besla v tisku za slovenske bralce v knjigi Valentina Stücklerja *Duhovnik med okupacijo in revolucijo*, ki je izšla pri Mohorjevi družbi v Celovcu leta 1987. Pri nas pa sta ga predstavili leta 1999 Ana Florjančič⁹

Ruševine stare cerkve so vaščani nekaj malega uporabili za gradnjo, predvsem za zid novega pokopališča. Leta 1992 so farani odpeljali preostale ruševine, prezentirali talne ostanke cerkve in uredili pokrit lapidarij v temeljih nekdanjega zvonika. Foto A. P. Florjančič, junij 2002

in leta 2001 Judita Šega¹⁰. Pomembni viri o njem in o njegovem delovanju ter o navzočnosti Cerkve na Gorenjskem v času druge svetovne vojne so obdelani v nekaterih diplomskih nalogah diplomantov Teološke fakultete v Ljubljani.¹¹ Organiziranje cerkvenega življenja na Gorenjskem v času druge svetovne vojne s seznamom vseh župnij in podružnic, ki so spadale pod Rudolfa Besla, je zgoščeno predstavil Bogdan Kolar v letošnjem (l. 2002) Žontarjevem zborniku.¹² Obsežno reportažo o Rudolfu Beslu in o romanju Staroločanov 24. septembra 2002 na njegov grob v Grossarl ob petindvajsetletnici njegove smrti je za Gorenjski glas pripravila Marija Volčjak.¹³

Dražgoše v začetku leta 1942

(O šestdesetletnici vojaškega spopada in dražgoške tragedije)

*V dražgoški bitki so imeli Nemci več sto mrtvih
in ranjenih, govorilo se je celo o tisoč dvesto mrtvih.*

I. J., F. P., Loški razgledi.¹⁴

Dražgoše, naselje na prisojnih terasastih pobočjih Jelovice, je oddaljeno 6 km od Železnikov, kjer je matična občina, ter štejejo danes 324 prebivalcev.¹⁵ Ležijo na nadmorski višini 820 m do 900 m ob cesti, ki povezuje Selško dolino s Kropo in Kranjem. Dražgoše so pred drugo svetovno vojno spadale v tedanjo občino Selca nad Škofjo Loko, imele so 80 hiš in štejele 444 prebivalcev.¹⁶ Na silvestrovo 1941 in na novo leto 1942 je prišel v Dražgoše Cankarjev bataljon z 207 borci in si tam uredil bojne položaje. Okupatorjevi oboroženci 44., 93. in 171. rezervnega policijskega bataljona¹⁷ so prišli na izhodiščne položaje 8. januarja. Ocenjujejo, da je bilo napadalcev vključno z artilerijo okoli 2500. Spopad se je začel zjutraj 9. januarja in je trajal tri dni. V spopadu v Dražgošah je padlo devet partizanov in sedemindvajset okupacijskih policistov.¹⁸ Med partizani je bilo enajst ranjencev, napadalci pa so jih imeli dvanajstirideset. V mraku 11. januarja so partizani Dražgoše zapustili.

V represalijah v Dražgošah so okupacijski policisti ustrelili, delno tudi na begu, 38 moških. Zaradi bombe, ki jo je vrgel policist v klet na Jelenščah, kjer so se skrivali domačini, sta umrla še en moški in triletna Rezika Šolar. Za skupino osemnajstih pomorjenih iz zaselka Pri cerkvi se ne ve, ali so bili sežgani živi, ali že prej postreljeni. Z Jelenšč so Nemci preostale vaščane odgnali v Lajše, kjer so jih po treh dneh zadrževanja v gostilni "Pri Štihl" izpustili. Iz zaselka Dražgoše Pri cerkvi je nekaj vaščanov odšlo na Jelovico, kjer so se začasno naselili v gozdarskih kočah na Rovtarici. Tam je bila ranjena Marija Šolar, Kolendrova, stara 36 let, mati petih otrok, ki je umrla 27. januarja v bolnici na Golniku. Enainosemdeset ljudi iz zaselka Pri cerkvi so Nemci odpeljali v Šentvid pri Ljubljani. Po štirih tednih so jih s tovornjaki pripeljali v Selca in jih tam izpustili.¹⁹ Dražgošani so zatočišče ponajveč našli pri svojih sorodnikih in znancih na Rudnem, na Češnjici, na Jamniku, v Kropi, v Železnikih, v Selcih, v Podlonku, v Lajšah, Ovsišu, Martinj Vrhu, Dolenji vasi, Bukovščici, Sv. Tomažu, nekateri v Škofji Loki, Kranju, Podnartu, Radovljici in še drugod.

Skupaj je bilo v Dražgošah januarja 1942 zaradi represalij napadalcev in posledic spopada 41 civilnih žrtev. Vaščani so bili razseljeni. V enem mesecu in pol so oku-

Fantje in dekleta z Jamnika in iz Dražgoš ob skupnem grobu na starem dražgoškem pokopališču za veliko noč 1943. Desno od skupine so razvaline porušene cerkve. Fotoarhiv Janko Pintar.

pacijske minerske skupine v Dražgošah sistematično porušile vse hiše, hleve, šolo, prosvetni dom, sokolski dom, kapelice, župnišče, mrtvašnico, cerkev – skupaj 245 zgradb.

Rudolf Besel (1912-1977)

(Ob devetdesetletnici rojstva in ob petindvajsetletnici smrti)

*Die Zeit, die ich in Slowenien verbrachte,
war die "grösste" Zeit meines Lebens.²⁰*

Rudolf Besel, 1958

Rudolf Besel se je rodil 13. decembra 1912 v kraju Landsberg am Lech na zgornjem Bavarskem očetu Matthäusu, mesarskemu mojstru, in materi Krescentii. V družini so bili trije otroci, vsi fantje. Osnovno šolo je Besel obiskoval v Münchnu od 1918 do 1923. Šolanje je nadaljeval na gimnaziji v Salzburgu, ki so jo vodili misijonarji Srca Jezusovega, kjer je v letu 1929 postal postulantski kandidat, se istega leta preoblekel in leta 1930 napravil zaobljube. Leta 1932 je maturiral. V prometni nesreči, 28. oktobra 1933, je bil hudo poškodovan. Teološko-filozofske študije je končal v Innsbrucku in bil leta 1936 v Salzburgu posvečen v duhovnika. Še prej je bil subdiakon in diakon v Kanisianumu v Innsbrucku. Leta 1937 je postal asistent vodje novicev v Federaunu nato pa je bil do leta 1939 kaplan pri Svetem Leonardu v Siebenbrünnu. Od 1939 do 1940 je bil kaplan v Škocjanu v Podjuni, nato pa eno leto prefekt v samostanu v Ingolstadt. Nekaj časa (jul.- okt. 1941) je bil kaplan v Angerju pri Piedingu, dva meseca pa administrator v Launsdorfu. 15. decembra 1941 je dobil dekret za Loko (Škofjo Loko), kjer je ostal do 10. jan. 1947. Misijonarsko delo je v letu 1947 opravljal v Federaunu in Lieferingu. Katehet in magister pri Mariji pomagaj v Innsbrucku je bil do 1950, nato do leta 1952 kaplan v Lieferingu, ko je postal katehet v Maxglanu in v pomožni šoli. Od 1953 do 1965 je bil župnik v Lieferingu (Salzburg). Od 1965 do 1968 je bil prefekt v Rebdorfu, kjer je doživel februarja 1975 in-

farkt. Od leta 1968 do 1977 je bil župnijski upravitelj v Grossarlu. Umrl je 24. avgusta 1977 v Salzburgu, pokopan pa je bil 27. avgusta 1977 v Grossarlu.

Za prikaz osebnosti in dela Rudolfa Besla v začetku priobčujemo njegov zapis v kroniko župnije Stara Loka, v nadaljevanju pa predvsem razpoložljivo pošto, ki jo je Besel naslavljal svojim prijateljem v Sloveniji po odhodu iz Slovenije, nadalje izvirne zapise in pribeležke o njegovem delu, zbrane po škofjeloški dekaniji, ter nekatere sekundarne vire. "Beslove" slovenščine v njegovi korespondenci njegovim naslovljencem nismo popravljali!

1941:

V maju so nemški okupatorji na Gorenjskem postopoma pregnali duhovnike.²¹ Ostati so smeli samo nekateri stari posamezniki, brez duhovnih funkcij, sprva kot civili. V Škofji Loki je ostal stari, bolni č. g. Franc Juvan, pri Sv. Lenartu se je skrival č. g. Anton Švelc, potem ko so mu Nemci namignili, naj raje izgine.²²

Po sedmih mesecih, 18. 12. 1941, so dovolili priti na Škofjeloško nemškemu duhovniku, enako tudi v Kranj in Kamnik. Loški duhovnik Rudolf Besel (roj. 13. okt. 1912 v Landsbergu ob Lechu), misionar Srca Jezusovega, je sprva skrbel za loško dekanijo s številnimi župnijami, zatem pa vse do Šentvida nad Ljubljano, skupaj za 29 župnij. Stanoval je v Stari Loki št. 47. Gospodinja gospoda dekana Mraka je bila tudi njegova kuharica. Nenehno je potoval od župnije do župnije.²³ Moral je imeti tolmače, ker ni znal niti besede slovensko. Oznanila, pridige itd. je dal prevesti in so jih v cerkvi brali cerkovniki itd. Ljudje so svoje mrtve pokopavali sami, ker je bil župnik nenehno preobremenjen. Ob obisku njihove župnije pa je naknadno blagoslovil grobove,²⁴ krščeval, bral mašo, dal brati bodrilne verske tekste, oskrboval je bolne, ob večjih praznikih je dajal ljudem skupno splošno (in cumulo) odevzo in opravljal poroke. Oblasti so zaplenile cerkvene matične knjige. Duhovnik je zato začel za vsako župnijo z novimi matičnimi knjigami na posamičnih listih. Postopno so smeli tudi nekateri slovenski duhovniki opravljati dušno pastirstvo.²⁵ Nekajkrat v letu so smeli za nekaj dni pomagati tudi pomožni duhovniki.

V začetku januarja 1942, ob nekem pogrebu v Dražgošah sem imel prvo srečanje s partizani, ki so me častljivo pozdravili.²⁶ 14 dni kasneje pa skriven pogreb več kot 40 zoglenelih trupel iz Dražgoš, ki so jih porušili Nemci.²⁷ Naknadno je bila razstreljena tudi cerkev, "za kazen", ker so ljudje dali partizanom zatočišče.

Vsepousod so imeli prva obhajila, pouk je bil v tajnosti, ker ga je gestapo prepo-

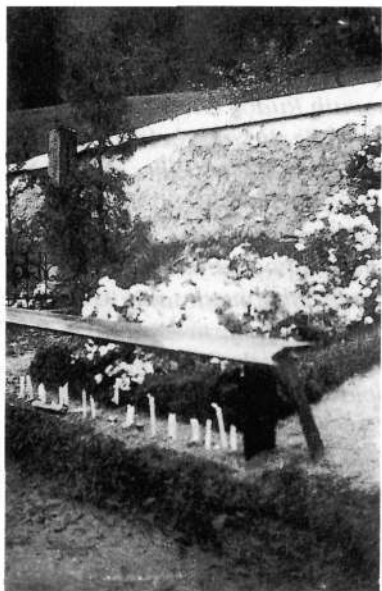

Rudolf Besel in del njegovega zapisa v starološki cerkveni kroniki. Arhiv župnije Stara Loka

vedal. Za zasilen pouk je dušni pastir napisal listke in jih dal laičnim pomočnikom. Dobri ljudje so povsod podpirali delo dušnega pastirja. Večkrat je imel opravka s tajno policijo, vendar se je vedno nekako izmuznil po čudežu. Tudi partizani so dušnega pastirja večkrat ustavili, enkrat so ga celo privedli preko meje v bližino Cerknega, kjer ga je primorska Vojkova brigada pridržala tri dni.²⁸ Osumljenega vohunjenja so ga oprostili, ko so ugotovili njegovo nesebično dejavnost, in izpustili. Leta 1944, 2. 10., na praznik angelov varuhov, je moral zaradi nesrečnih nesporazumov izbojevati boj na življenje in smrt s tremi oboroženimi P (partizani, op. APF) in se je, kot po čudežu rešil. O tem tukaj ne morem nič več napisati. Še kasneje so me enkrat v Stari Loki ponoči v akciji P (partizani, op. APF) ustavili in predali neki straži, a sem bil po srečnih okoliščinah kmalu zopet svoboden.²⁹

Po umiku Nemcev v maju 1945 sem razmišljal, da bi zapustil Slovenijo. Vendar sem se, zaradi nujnih prošelj ljudi in zaradi odhoda več kot 230 duhovnikov iz ljubljanske škofije, odločil, da ostanem. Ostal sem, da bi se še naprej žrtvoval verujočemu ljudstvu. Marsikaj bi še omenil, toda vsega sedaj ne morem pripovedovati. Tako tudi ne o birmi približno 1600 otrok v mojem dušnopastirskem okrožju, ki jo je imel v Stari Loki 29. septembra 1942,³⁰ po težavnih pripravah, nj. ekselenca škof Andreas Rohracher iz Celovca (sedaj knezoškof v Salzburgu) in 30. septembra v Železnikih.³¹ Naslednje leto 1943 je sledilo birmansko potovanje z istim škofom v Poljane, na Trato (Gorenja vas, op. APF), v Žiri, kjer je bila birma. Ob tej priložnosti je obiskal, v moji prisotnosti, Lučine, Škofjo Loko, Soro, Presko pri Medvodah, kjer je v cerkvah dal škof svoj blagoslov vsem otrokom, vsakemu posebej. Veljalo bi omeniti težave z oblastmi, vmešavanje nemških oblasti v čisto cerkvene zadeve, sovražnost fanatičnih ljudi do dušnega pastirja, vendar je bolje in meni ljubše, da se ne dotikam teh stvari in mi jih tako ni potrebno duševno še enkrat doživljati.³²

Prevedla Jože in Matej Nastran

Grob dražgoških žrtev in padlih v boju kmalu po koncu vojne. Arhiv Janko Pintar

Starološka katehetinja, uršulinka s. Ljudmila Ravnikar je v Kroniko (str. 153) zapisala:

Ni (Besel, op. APF) znal nič slovenski, toda apostolska gorečnost ga je gnala, da se je razmeroma kmalu in dobro naučil.³³ Sestri s. Jakobina Voje in edina uršulinka, Alacoque Wagner - ki je smela ostati v Škofji Loki kot Nemka - sta bili tolmača. G. župni upravitelj je pridigo sestavil nemško, sestra Jakobina jo je prevedla, da so jo potem mogli cerkovníki ali večji dijaki slovensko prebrati ljudem. G. Besel je upravljal poleg vseh župnij starološke dekanije še Soro, sv. Katarino, Smlednik, Št. Vid, Dol, Ladljo, Presko - skupno 29 župnij. V Kranju je g. Henrik Bojka³⁴ oskrboval

vse župnije ondotne dekanije. G. Besel se je ljudstvu zaradi svoje ljubezni do duš in nesebičnosti kmalu zelo priljubil. Storil je našim ljudem mnogo dobrega. Marsikaj je moral prestati od Gestapa, ki so ga vsak čas klicali na odgovornost.

G. Besel je med vojno pridobil ogromno zaslug za svoje plemenito delovanje med našim ljudstvom, da se mu je prišel g. kanonik J. Šimenc 11. septembra 1946 osebno zahvalit za vso požrtvovalnost in sicer je to storil v uršulinskem samostanu v Škofji Loki, kamor je na kanonikovo prošnjo g. Besel prišel.

Besel se je svojega poslanstva lotil z vsem srcem in temeljito. Sprva je bil presečen, ko je tukaj v Sloveniji, v nasprotju z informacijami in nemško propagando, da je prišel v kraje v nemškim življenju, našel izključno slovensko prebivalstvo, če izvzamemo okupatorje in prišleke v zvezi z njimi. S 1. januarjem 1942 je poslal vsem ključarjem vprašalno polo za dvajsetimi vprašanji o vernikih, stanju njihovih cerkva in natančna navodila glede denarnega poslovanja, zvez z babicami, predvsem glede krstov v sili, obveščanja o težkih bolnikih in drugih operativnih nalogah.³⁵ Bil je zelo dosleden pri denarnem poslovanju, o katerem je zahteval od ključarjev natančno in sprotno evidenco. Zelo se je trudil pri pastoralni. Pri farah je poskušal imeti mašo vsaj dvakrat na mesec, pri bolj oddaljenih, kot na primer na Oselici ali v Lučinah, na en mesec, pri večjih, kot so bile na primer Žiri, pa po možnosti tudi večkrat, od tega enkrat na delavnik.³⁶ Kratek čas se je po terenu vozil z motornim kolesom, vendar ga je kmalu opustil, ker je menil, da jih uporabljajo predvsem policisti.³⁷ Kasneje pa se je vozil praviloma s kolesom. V Žabnico je prišel pozimi tudi s smučmi, se spominja 93 letna Rozalija Čuk, Klajbezova. V bližnje kraje je pogosto hodil peš (tudi do dve uri in pol daleč), v bolj oddaljene kraje so ga prevažali vozniki, posebno takrat, ko je zapadel sneg. "Furmani" s konjsko vprego so prišli ponj iz tiste fare, kjer je bila maša, zato jim običajno ni bilo treba plačevati. Iz njegovega priložnostnega urnika, ki ga je v slovenščino prepisala s. Jakobina Voje, vidimo na primer, da je voznik prišel po Besla v Staro Loko v nedeljo 22. 7. 1942 in ga popoldne pripeljal v Žiri, kjer je imel mašo ob 18.30. Tam je prespal (raje zasebno kot v gostišču) in imel v ponedeljek še eno mašo ob 7. uri. Po maši je imel s tolmačem krščanski nauk za otroke, nato ga je voznik odpeljal k maši v Poljane. Dejansko je bil Besel stalno na poti tam, kjer je prenočeval, je opravil tudi krste, molitve na grobovih do takrat pokopanih in uredil pristojne matične zadeve. Za tretji teden v septembru je bil njegov "urnik maš" po Poljanski dolini:

21. 9. ob 18.30 Nova Oselica. 22. 9. ob 7. uri Nova Oselica, ob 18.30 Poljane. 23. 9. ob 7.30 Trata (Gorenja vas), ob 18. Lučine. 24. 9. ob 9. uri Črni vrh, ob 18.30 Trata. 25. 9. ob 8.30 Leskoviča, ob 18. uri Stara Oselica. 26. 9. ob 7.30 Stara Oselica. 27. 9. ob 7. uri Žiri, ob 11. uri Trata, ob 18. uri Poljane. AJZ 15. Od 22. 10.

Francka Mihelič, roj. Kokal, Tabruška Francka iz Gorenje vasi, ne more pozabiti dobrote priljubljenega medvojnega duhovnika. V svojih "Odmevih na Gregorja" je septembra 2002 med drugim napisala: "Da pa nismo odraščali samorastniško, sta bili v Gorenji vasi dve ženski. Dekleta nas je učila Francka Potočnik p. d. Pumpeževa Francka. Fante pa je učila neka ga. Tona Lovretova."

Rudolfa Besla posvetilo in risba Manici Štukl. Njen brat France Štukl se nemškega gospoda spominja po močnih rokah, ko ga je, kot otroka večkrat dvigoval visoko v zrak. Z družino Štukl se je Besel spoprijateljil, ker se je z očetom in mamo lahko pogovarjal v nemškem jeziku. Pri verouku mestnih otrok je uršulinki Alacoque Wagner; otroci so ji pravili "matalakoka", pomagala tudi Minka Košir. Spominska knjiga Marije Štukl Kurilo.

Velike težave je Besel imel z okupacijskimi oblastmi, ker je moral za vsako pot dobiti posebno dovoljenje. Partizani mu načeloma niso delali težav, saj naj bi dobil celo neke vrste permanentno dovolilnico za gibanje. V praksi pa je tudi na tej strani prihajalo večkrat do zapletov.

Kljub veliki obremenjenosti z mašami po številnih župnijah, s krsti, pogrebi, z matičnimi knjigami³⁸ in drugimi cerkvenimi opravili je še posebej skrbel za otroke in bolne. V težkih vojnih časih ob hudem pomanjkanju je R. Besel otrokom razložil, da nosi za Miklavža mama, da ne bi bili prizadeti tisti, ki niso dobili nič. Peter Pokorn se tudi spominja, da je Besel, ko je imel verouk v osnovni šoli, za Miklavža leta 1946 prinesel vsakemu otroku nekaj orehov in rožičev. V obvestilu 21. 11. 1942 sporoča (prevod s. Jakobina Voje): ... *Ako tekom tedna kdo umrje, ako kdo zboli itd., tedaj prosim, da mi vse te slučaje naznanite, da se bo vsem pomagalo. Ne sme se primeriti, da bi smrtnih slučajev revežev ne naznanili meni. Jaz ravnam z vsemi enako. Kdor ne more plačati, temu sploh plačati ni treba. Zapomnite si to-le: Ne delam za denar in blago, temveč za božjo voljo. Isto velja za bolnike. ...*³⁹ Vinko Jelovčan (1. julij 2002) se spominja, da je prišel Rudolf Besel k njegovi hudo bolni teti v Martinj Vrh. Bilo je pozno jeseni 1942 ali zgodaj spomladi 1943. Z domačimi in teto se je tedaj pogovarjal in molil malo po nemško malo po slovensko. Sploh je težko prenašal uradne zahteve o izključni uporabi nemščine poleg dovoljenega obreda v latinščini in navodila za dosledno ponemčevanje priimkov in imen. Ljudje so ga cenili tudi, ker ni "nikoli pridigal ne proti beli ne proti rdeči gardi", kar je zapisal v poročilu 9. 1. 1944 na celovski ordinariat. Besel tudi ni hotel stopiti v stik z domobranskimi kurati v Lučinah, Gorenji

vasi in na Črnem Vrhu, ker bi to zanj pomenilo smrt. Sploh se je dosledno distanciral od kakršnekoli politizacije. Ko je opazil v žabniški cerkvi po klopeh domobranske letake, je ljudem dejal: "Ne stopim prej pred oltar, dokler ne bodo letaki odstranjeni."

Čez čas so nekatere župnije, zlasti proti Ljubljani, začeli oskrbovati drugi duhovniki. V seznamu far, ki je bil priložen okrožnici Krškega ordinariata z dne 1. 6. 1943, si je Besel oštevilčil "le še 23 svojih" far.⁴⁰ Do takrat so mu torej odpadle: Sv. Lenart, Mavčiče, Skaručna, Smednik, Šentvid, Šmartno pod Šmarno goro, Trboje in Započe. Zlagoma so mu začeli prihajati v pomoč drugi nemški duhovniki iz krške škofije in včasih tudi slovenski duhovniki iz ljubljanske. Vsako prvo nedeljo v mesecu je prihajal iz Celovca višji vojaški kurat, ki je imel v mestni cerkvi sv. Jakoba mašo izključno za nemške vojake.⁴¹

Da nemški gospod govori slovensko, so ljudje še posebno cenili, ker so imeli z nemško civilno in vojaško oblastjo popolnoma drugačne izkušnje. Anton Žakelj iz Žirov je v svoj dnevnik zapisal:⁴²

Nedelja 24. decembra 1944 ... Ne vem, katerega dne sem bil pri polnočnici v Loki. Solze so mi prišle v oči, ko sem prvikrat slišal g. Bešela pridigati slovensko. Ta gospod je res pravi misionar.

Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

Gau Kärnten / Kreis Krainburg
Ortsgruppe Burgstall

1119-44

Unser Zeichen:
(Bei Antwort stets angeben!)

Ihr Zeichen:

Burgstall, den 6.9. 42.

Betrifft Begräbnis d. Frau Belihar Maria

An das

Pfarramt

L a a k a. / d. Zaier

Sie werden hiermit in Kenntniss gesetzt, das die heute veratorbene Ortsfrauenchaftsleiterin der Ortsgruppe Burgstall, gottgläubig ist und hatt die Kirche weder durch Glockengeläute oder anderen Zeramonien in keiner Weise bei den Begräbniss mitzuwirken.

Heil Hitler!
Der Ortsgruppenleiter:

Christian Ring

Prepoved cerkvenega obreda in zvonjenja za partijsko funkcionarko iz Puštala. Starološki župnijski arhiv⁴³

Po vojni je bil R. Besel z dekretom škofijskega ordinariata v Ljubljani z dne 28. maja 1945 postavljen za upravitelja oz. vikarja namestnika vseh tistih župnij v staro-loškem dekanatu, ki še niso imele župnika ali upravitelja. Vendar razmere niso bile takšne, kakršne je dobri pastir pričakoval po odhodu nemških okupatorjev. Imel je še vedno težave s stanovanjem, ker sta župnišče in kaplanijo za Nemci zasedla Jugoslovanska armada in lokalna ljudska oblast. Nadvse rad bi ostal v Sloveniji, še posebej na Fari. Kaže, da je imel težave s pridobitvijo jugoslovanskega državljanstva (mogoče zato, ker se ni hotel odpovedati avstrijskemu državljanstvu), če sodimo po dopisu KNO Stara Loka Okrajnemu narodnemu odboru - Odseku za notranje zadeve z dne 15. 12. 1945:

"... Med okupacijo je imenovani bival v Stari Loki in opravljal dušno pastirsko službo v dvajsetih župnijah in imel za to upravljanje tudi od merodajnega partizanskega foruma dovoljenje, da se je lahko kretal tudi na teritoriju od partizanov zasedenem ozemlju. Imenovani še ni član OF iz razloga, ker zadeva za sprejem v tukajšnje državljanstvo še ni rešena ...".⁴⁴

Hkrati postajajo tudi odnosi med ordinariatom in Beslom bolj rezervirani.⁴⁵ Dekanijska konferenca leta 1946 Besla ni podprla⁴⁶ in ni mu preostalo drugega kot, da odide čez mejo. V kroniki kapucinskega samostana Škofja Loka - III. del, str. 13, je med drugim zapisano:

Ko so se po končani vojni slovenski duhovniki vrnili na svoja stara mesta, je on (Besel, op APF) še ostal v Stari Loki župnijski upravitelj, toda med njim in slovensko duhovščino ni bilo nobenega prijateljskega razmerja. Ko je opazil, da je tujec na slovenskih tleh, je 9. januarja 1947. preko Jesenic odpotoval v Avstrijo.⁴⁷ Ob njegovem odhodu so mu v Stari Loki za slovo lepo pritrkovali. Tisto dopoldne je silno snežilo, starološki zvonovi so pa čudovito lepo prepevali. Pred odhodom je obvestil samo p. Joahima, da misli oditi in ga je prosil, naj sporoči njegov odhod na škofijski ordinariat v Ljubljano. P. Joahim je to osebno storil in škofijstvo je takoj njega imenovalo za njegovega naslednika.

Okupatorju in njegovim šikanam se je Besel uspešno upiral štiri leta, po vojni pa mu je uspelo ostati le leto in pol, čeprav si je nadvse želel ostati.

Mastnikova Mina (Marija Bavčar, 1879-1961) je ob odhodu R. Besla zapisala v svoj dnevnik:

10. I. 47

Ta dan se je poslovil naš vojni dušni pastir P. Rudolf Besel misijonar presv. Srca. Šlo je po bliskovito. 5 let je z nami hodil pot kalvarije, delal kot še noben slovenski duhovnik. Prevzel je 29 far zapuščenih, kjer so duhovnike pregnali, nekateri sami šli. Polna štiri leta je oskrboval vse te župnije, šel mej točo krogel, granat, bil v tisoč nevarnostih, kajti val revolucije je uničeval kar je doseglo. Bog ga je očitvidno varoval in njegova dela blagoslovil. Zadnje leto 1946, ko se je bojni vihar podel, je posvetil svojo skrb in ljubezen naši fari. Bil je mož dela in molitve, napravil cerkvi mikrofón, osebno napravil elektriko na oltar in vse lestence, napravil sliko Jezus. Srca, krasen transparent z geslom: "Župnija naša bodi vsa, priljubljen kraj presvete-

ga Srca". Posvetil 115 družin Jezusov (emu)! ... Srcu posvetil celo faro. Pridobil je srca kot še noben duhovnik, danes ljudstvo plaka, ni ga več. Tudi on ne bo pozabil naših krajev, se je naučil perfektno slovenščine v govoru in pisavi. Izreden talent, muzik, pevec, elektromonter, mehanik, ob tem pa najboljši dušni pastir, kar jih premore vinograd Gospodov. Njegov spomin bo ostal tu na veke. Bog ga naj varuje na vsih njegovih potih.

O. Joahim Ferk iz bližnjega kapucinskega samostana, ki je za R. Beslom prevzel v upravljanje starološko faro, je v Kroniko za leto 1947 zapisal:

Misijonar g. Rudolf Besel je 10. jan. odpotoval čez Jesenice na Koroško. Nekaj zvestih ovčic ga je spremljalo do meje. Žalovanje za tem dobrim gospodom je bilo splošno. Kar je storil za Gorenjce, presega človeške moči. Iz ljubezni do Boga in Slovencev se je naučil slovenskega jezika - o njegovem delovanju pričuje oznanilna knjiga.⁴⁸

Eno prvih pisem (ali celo prvo), ki ga je Besel poslal v Slovenijo po odhodu iz Jugoslavije, je pisal Janezu Krajniku na Suho.⁴⁹

Federaun 8, pošta Fürnitz, 2. II. 1947

Dragi moj Janez!

Ker imam domotožje po Vas, moram v duhu z vami govoriti, da bom zopet miren. Gotovo ste nestrpno čakali, kdaj bom pisal. No, sedaj imate moje pismo v rokah. 14 dni sem bil v taborišču. Šele dne 26. I. so me izpustili po različnih injekcijah. Zelo prehlajen sem doslej. Spal nisem veliko, ker je bilo premraz. Sedaj sedim tu in gledam v duhu vas vse. Vi ste in ostanete moje najdražje, kar imam na svetu, ker sem 5 let samo za vaš živel. Bogu sem daroval svoje življenje za Vas, v 1000 nevarnostih sem bil samo radi Vas. Kljub temu je bilo lepo in če bi bilo potrebno ali napros(e)no, bi znova ponudil svoje telo ... (neberljivo zaradi pregiba je sasma), tako vas ljubim. Velika žrtev je bila zame, ko sem Vas zapustil.⁵⁰ Vendar je to bilo zaenkrat potrebno, ker moram ubogati svoje predstojnike. Na lastnem telesu čutim, kako pomembno

Birma 29. septembra 1942 v Stari Loki. Na sliki desno Rudolf Besel, ob njem škof Andreas Rohrachner. Iz zbirke Rozalije Čuk

je, da se ne poroči katoliški duhovnik: Njegova ljubezen se ne sme vliti v eno osebo, temveč samo v Boga in združen z Bogom daruje svojo ljubezen vsem mu poverjenim dušam. Me boste mogoče kmalu pozabili, jaz pa sem preveč žrtvoval, da bi mogel pozabiti in da bi mogla moja ljubezen nehati in Bog, ki nas je združil z duhovno vezjo, nas bo zopet združil v nebesih, če ne prej.

Gotovo ste radovedni, kako mi gre in kaj bom sedaj počel? No, jaz mislim tako: Škof¹ me hoče tu imeti na Koroškem za neko faro, moj višji predstojnik me hoče dati na Bavarsko v Ingoldstadt kot vzgojitelja dijakov, jaz pa sem predložil naj me pustite tu na Koroškem. Ker ni nobene hiše za duhovne vaje v slovenskem jeziku. To bi bilo tu na Koroškem nekaj novega in izrednega in tudi lep prispevek za pomirjenje razburjenih duhov brez vsakega političnega značaja. Tako bi tudi moral študirati naprej Vaš lep jezik. Ne vem, ali bodo škof in moji predstojniki odobrili ta predlog, ker moramo v hiši veliko pripraviti za take tečaje. To pa bom kmalu zvedel in o tem bom Vam znova pisal. Kaj bodo k temu rekli Vaši duhovniki, ki so vedno z nezaupanjem gledali name, čeprav sem imel vedno samo nesebične namene, ki so samo Slovencem v prid.

Kar se tiče hrane, nočem tožiti. Jaz sem hitro zadovoljen, izbirčen tudi nisem, vojno smo izgubili, zato je samoumevno, da mora biti tako, kakor je. Tu na Koroškem sem shranil črn talar, hlače, plašč itd. Sedaj sem to iskal, pa nisem nič več našel.⁵² Hvala Bogu, da sem mogel vzeti s seboj potrebne reči iz Jugoslavije. Šele počasi se (z)najdem v novih razmerah. Vse se je spremenilo. Sošolci, najboljši tovariši so umrli, padli, premeščeni, predstojniki so novi. Komaj se upam vprašati po tem ali onem, da ne bom razočaran. Če gledam pousod bedo in pomankanje, se sramujem, da mi gre še vedno predobro. Vsak dan prinesem Bogu znova žrtev ločitve od Vas in molim za Vas. Bog naj Vas obilo blagoslovi. Pri sveti maši, pri kateri vsakikrat srečamo Jezusa, smo si blizu. Ta Jezus nas je peljal skupaj 5 let, on nas drži skupaj v sveti ljubezni.

Lepo Vas pozdravlja Vaš Rudolf Besel M.S.C.

Drugo Beslovo pismo Janezu Krajniku na Suho:

Federaun, dne 26. IV. 1947

Dragi moji!

Včeraj sem prišel domov v Federaun iz Tirolskega, kjer sem delal 14 dni. Ko sem prišel nazaj, sem našel veliko pošte iz Slovenije, 74 pisem. Zame je to najlepši dokaz, da sem med tem časom, ko sem živel med Vami, našel Vaše srce in da ne ljubim samo jaz Vas, temveč tudi Vi mene in sedaj sem zadovoljen. Da sem v Kitzbühelu na Tirolskem pridigal, je odločilo mojo prihodnjo usodo. Doslej niso moji predstojniki vedeli, kam naj dado prišleca iz Stare Loke. Pousod bi bilo delo. Sedaj pa so sklenili, da naj delam kot ljudski misijonar. Tam na misijoni sem namreč imel veliko uspeha s svojimi pridigami. Pred binškošmi bom torej delal pri ljudski misijoni v Plaineku in potem v Kuchelu pri Salzburgu, seveda še drugi misijonarji z menoj tako, da ima vsak misijonar na misijonin dan vsaj eno do dve pridigi, zraven še spovedovanje. Ker je Federaun zelo oddaljen od mest, ki pridejo v poštev, in ker je poto-

vanje polno težkoč, zato me najbrž (to še ni gotovo) premestili v Salzburg, kjer imamo velik samostan. Sicer bi bil raje tu, kjer sem bližje Vašemu srcu, pa ljubezen ne pozna daljav in tudi tam Vas ne bom pozabil in tudi Vi mene ne. V svojih pridigah pripovedujem velikokrat o Sloveniji, o ljudeh tam doli. Po pridigah pridejo včasih ljudje k meni in hočejo še več vedeti o razmerah v Jugoslaviji in kaj sem tem doživel in kako to, da sem mogel tam doslej ostati. Jaz pripovedujem s polnim srcem in svetlimi očmi tako, da tudi njihove oči zažarijo. Ne morem dovolj pripovedovati. Kako rad govorim o svojih prijateljih, o svojih doživljajih, o svojem delu, o svojih skrbeh in trudih, o nevarnostih med vojno, o svoji ljubezni, o Vaši ljubezni, o naši neumrljivi zvezi, in da bi rad dal svoje življenje za Vas in da bi bilo moje delo med Vami zame najvažnejši dogodek celega življenja in da se mi zdi usako drugo delo, ki ga bom dobil, majhno in ne tako važno. Če govorim o Vas, potem čutijo vsi, da sem zaljubljen v Slovenijo in v svoje Slovence, in da sem za to več žrtvoval kot vojaki, ki so bili prisiljeni in ki so bili vedno skupaj v družbi in ki so delali samo, kar so morali delati. Med našimi bogoslovci v Inomostu je tudi eden, ki je med vojno izgubil celo desno roko kot mlad častnik. Ko je ta pred enim tednom slišal moje pripovedke, kjer sem po misijonu šel na obisk v naš samostan, je ta priznal (in to pomeni pri tem veliko) in med mojim govorom zaklical: "Res ti si bil tudi pravi vojak!" Da, jaz sem bil in sem še vojak Kristusov. Zakrament sv. birme me je za takega posvetil in zakrament sv. mašn. posvečenja me je poklical za vodnika v Jezusovem krogu. Od Jezusove ljubezni in od hoje za Kristusom z našimi križi sem Vam govoril in da je sladko hoditi za njim. Pokazal sem pot ljubezni po pobožnosti Srca Jezusovega, ki olajša vse težave in ki pripelje Jezusa na poseben način v družino. Že nekaj časa sem premišljeval, če naj pišem knjigo o Srcu Jezusovem, o njegovi ljubezni, ki me je tudi pripeljala k Vam, ko ste bili žalostni in brez duhovnikov, o njegovih obljubah, in o sladkem miru v njegovem srcu. Sploh ni slučaja na svetu. Vse ve in vse vidi Bog po svojih sklepih in za tistega, ki ljubi Boga in ki ga ljubi Bog, ni nobena žrtev in nesreča pretežka, ker ne pade nikdar iz božjih rok in ker mu ne more nihče vzeti večne blaženosti. Kdor ljubi Jezusa iz srca, je zadovoljen s svojimi križi, ker sme biti podoben trpečemu Jezusu.

Sedaj pa moram končati. S polnim srcem sem zopet pisal in z Vami govoril. Sicer se Vam bo zdelo malo, kar sem napisal. Pa če bi Vi moje pismo z roko prepisali, bi videli, da je veliko, ker sem tako majhno pisal s strojem. Za Vas molim in Vas blagoslavljam. Vi ste in ostanete vedno moji dragi bratje in sestre. Vedno bom vesel, če bom nekaj slišal o Vas.

Gospod z Vami!

Rudolf Besel

Proti domotožju po Stari Loki se bori z novim razdajanjem ljudem. Tako piše 28. decembra 1947 svojemu nekdanjemu strežniku Francu Goršku v Staro Loko:

"... nimam stalnega mesta, temveč potujem kot večni jud od kraja do kraja, pomagam tu in spovedujem tam in pridigam zopet drugje. To je sedaj moja naloga. To ni vedno lepo, ker nisem doma nikjer ali pousod. Pa nimajo drugega, katerega bi lahko poslali.

Še vedno se Vas spominjam živo in z veseljem. Kako rad sem bil v Stari Loki. Pa Bog ne vpraša. Moje delo, ki je bilo namenjeno za silo, je pri Vas končano, zato nimam več pravice. Bog naj Blagoslovi in čuva vse moje prijatelje v Sloveniji, zlasti pa vso faro Staro Loko, posebno otroke. Ne bom Vas pozabil, brez skrbi in rad Vas bom imel vedno."

Tako se Besel sčasoma sooča z realnostjo. Ta pa je daleč od njegovih prvotnih idealov, zanosa in misijonarskega žara. Od ljubljenih Slovencev ga odtrgajo Slovenci sami. Nemci in Avstrijci pa ga tudi ne pustijo k njim. Zaman upa, da ga bodo njegovi predstojniki poslali v kako koroško župnijo, kjer bo lahko med Slovenci. Tudi Rohrachter mora oditi iz Celovca, ker je bojda preveč naklonjen Slovincem.

Iz svojega samostana v Freilassingu pri Salzburgu hodi na misijone in opravlja najrazličnejše naloge v Federaunu, Lieferingu, v konviktu pri Innsbrucku. Pomaga kot kaplan v župniji Liefering, kot katehet v Maxglanu. Leta 1951 je umeščen kot župnik v Lieferingu, vmes je nekaj časa tudi v Reiterswiesnu. Po župnikovanju v Lieferingu postane prefekt v dijaškem domu v salzburškem Rebdorfu. Od leta 1968 pa do svoje smrti leta 1977 je župnik v Grossarlu, v dolini Pongau. Takrat so bili to res kraji Bogu za hrbtom. Župnišče je bilo brez tekoče vode. Spomnimo se, da je imelo starološko župnišče vodovod že od leta 1904. Vodo si je nosil v vedru iz potoka petdeset metrov nižje. Obnovil je župnišče, prekril ter uredil cerkev in pokopališče. V kraj je prinesel novo življenje. Vse do konca pa je v mislih živel s svojimi Slovenci. Tako v enem zadnjih oznanil svojim faranom v Grossarlu, 14. 3. 1976, zapiše, da kljub slabemu zdravstvenemu stanju in bolečinam: *zvesto opravljam župnijske dolžnosti zaradi molitev, ki jih nekateri ljubi prijatelji iz Slovenije za mene Bogu darujejo in so pri tem za mene Gospodu Bogu ponudili svoje trpljenje in smrt namesto mene*.⁵⁵ V oznanilu govori Besel tudi o svoječasnem upravljanju tridesetih osirotelih župnij v partizanskem področju od leta 1941 do 1947.

Sprejem R. Besla pri Sv. Duhu (9. 9. 1962). Iz zbirke Rozalije Čuk

Septembra leta 1962 se je pripeljal s svojim avtom na nekajdnevni obisk na Loško. Spremljal ga je sobrat p. Clemen. Ljudje so ga navdušeno sprejeli z zvonjenjem in s slavnostnim nagovorom. Kdor se je želel srečati z njim, ga je obiskal na domu. Na Škofjeloškem je ostal nekaj dni, se malce razgledal po Sloveniji in se nato s polnim vozilom daril vrnil domov.⁵⁵ Ko se po vrnitvi oglasi Pepci Čarman iz Salzburga, izraža hvaležnost za izkazano dobroto in prilaga slike, ki jih je posnel. Slike in druga sporočila pošil-

ja Besel različnim ljudem pogosto skupaj, ker predstojnikom očitno preobilna pošta ni po volji.

22. julija 1969 ga Prifarci in drugi Ločani obišejo v Grossarlu kar v dveh avtobusih! V svoji sobi ima na steni sv. Jurija, zavetnika starološke fare. Še leta 1968 piše Čarmanovi, da poskuša dobiti župnijo na Koroškem med Slovenci. Leta 1972 piše Čarmanovi, da ima precej dobro župnijo v Grossarlu, vendar je še vedno v duhu v Stari Loki in na Gorenjskem. Malo pred tem je bil že drugič operiran. V Innsbrucku (zanj uporabljajo slovensko ime Inomost!) so mu odstranili vranico. Leta 1974 sporoča Antoniji Šiferer o preobremenjenosti z delom in o težavah z zdravjem ter opisuje drago adaptacijo župnišča (dva milijona šilingov) in o napeljavi centralne napeljave na topel zrak v cerkvi. Leta 1976 toži Šifererjevi o bolezni in dodaja, da je v mislih pogosto "v kraju, v katerem je bil med vojno". V zadnji čestitki za božič in novo leto piše bolehen iz Grossarla Šifererjevi, da premišljuje, da bi šel nazaj v samostan. Naslednje leto gre res tja, kjer 24. 8. 1977 tudi umre. V Grossarl poromajo nekdanji farani 15. oktobra 1977 s tremi avtobusi in mu posujejo grob z zemljo in cvetjem iz njegove Loke. Njegov grob obišejo kasneje še večkrat njegovi najbližji prijatelji Krajnikov s Suhe, Šifererjevi iz Žabnice, ga. Čukova iz Sv. Duha, ga. Krstičeva iz Stare Loke in še marsikdo. Ob letošnji devetdesetletnici njegovega rojstva in petindvajsetletnici njegove smrti je njegov grob v Grosarlu 24. 8. 2002 obiskalo več kot štirideset Ločanov.

Cerkvena oprema stare dražgoške cerkve

(Cerkev sv. Lucije podrta ob svoji tristoletnici)

Ako zaviješ po Selški dolini in dospješ do vasi Češnjica, se tu dolina razdeli; glavna pot pelje dalje v Železnike, druga po Dašnici in tretja se obrne proti vasi Rudno. Nad Rudnim zagledaš, kako te s hriba dol pozdravlja lična cerkev sv. Lucije, bele hiše in zidani kozolci. To je župnija Dražgoše. Stoji 855 m nad morjem, izmed župnij starološke dekanije najvišje. - Proti severu jo ščiti Jelovška gora; zasluži to ime, ker je, raztezajoča se do bohinske doline, vsa posajena z jelovim lesom. Lep razgled se iz Dražgoš odpre na sosednje hribe: Ratitovec, Blegoš, Koprivnik, Lebnik itd. - Že prejšnja stoletja je cerkev slovela kot božja pot. Več romarjev je tu zadobilo zopet svoje zdravje. Cerkev je bila posvečena leta 1642, veliki oltar s. Lucije pa je bil dogotovljen leta 1658. Oltarji so štirje, vsi v slikovitem baročnem slogu; samo na oltarju sv. Antona je čez 80 angelcev. Zadnja tri leta so bili vsi popravljeni in na novo pozlačeni; prav čaroben je pogled nanje, ko se vsipljejo nanje solnčni žarki. - Romarji iz raznih krajev so obiskovali božjo pot sv. Lucije, posebno iz Kroepe, iz bohinske in poljanske strani in iz loške okolice.⁵⁴ Novejši čas to romanje zlasti od bohinske strani ponehuje; vendar so ostali še v navadi 4 shodi na leto, 3. nedeljo po veliki noči, nedeljo po sv. Jakobu, na praznik Marijinega Imena in na dan sv. Lucije; najbolj je še obiskan shod na nedeljo Marijinega imena. - Naj še ta knjižica pripomore k večjemu češčenju svete Lucije!

Izdajateljstvo
Izobraževalno društvo.⁵⁵

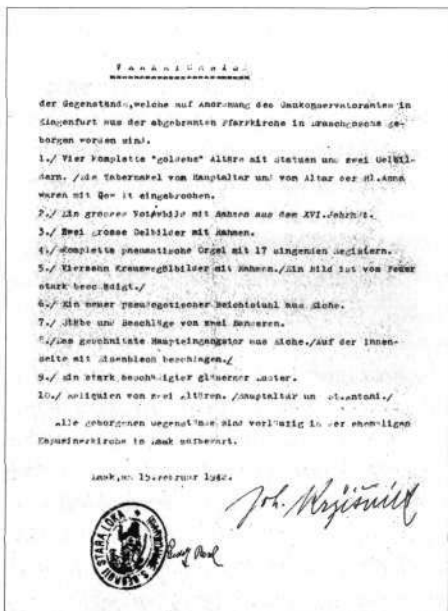

Votivna slika sv. Lucije iz stare dražgoške cerkve. Loški muzej. Foto T. Lunder

Besel se je ob svojem prvem prihodu v Dražgoše čudil bogastvu cerkve v tako odmaknjem kraju. Cerkev so Nemci požgali 13. januarja 1942. Zgorelo je vse pohištvo, kot so klopi, omare, skrinje in podobno, bandera, nebo, mašna oblačila in drugi paramenti. V požaru je bilo dosti cerkvene opreme uničene ali poškodovane. Predvsem okoli prižnice, ker je bil vhod v zakristijo in naprej v zvonik, kjer je najbolj gorelo. Iz vlomljenih tabernakljev so zginili trije kelih, dve monštranci, dva ciborija in pet paten.⁵⁶

Preden so minerji cerkev porušili, je nemška oblast dovolila, da se preostala cerkvena oprema lahko pospravi. Oltarje je razdiral mizar Lotrič pod nadzorstvom Ivana Križišnika, predvojnega šolskega nadzornika in tajnika Muzejskega društva v Škofji Loki, ki je bil tedaj zaposlen pri izpostavi celovškega konzervatorskega urada v Kranju. Iz cerkve so bili rešeni in s konjsko vprego odpeljani v cerkev kapucinskega samostana v Škofji Loki, po ohranjenem spisku z dne 15. 2. 1942, naslednji predmeti:⁵⁷

- Štirje kompletni "zlati" oltarji s kipci in dve oljni sliki. (Tabernaklja na glavnem oltarju in na oltarju s. Ane sta bila nasilno odprta).
- Velika votivna slika iz 16. stoletja v okvirju.
- Dve veliki sliki v olju, okvirjeni.
- Pnevmatске orgle s sedemnajstimi registri, kompletne.
- Štirinajst uokvirjenih oljnih slik križevega pota. (Ena slika je od ognja močno poškodovana).
- Nova psevdogotska hrastova spovednica.
- Drog in pribor dveh bander.
- Rezljana hrastova vhodna vrata. (Na notranji strani obita z železno pločevino).
- Steklen lesteneč, močno poškodovan.
- Relikvije z glavnega oltarja in z oltarja sv. Antona.

Spisek rešene opreme iz požgane dražgoške cerkve. Iz starološkega župnijskega arhiva

Sopodpisnik pomembnega dokumenta je Rudolf Besel.

Po vojni je bilo ugotovljeno, da na dragocenih "zlatih" dražgoških oltarjih, ki so danes v kapeli na Loškem gradu, manjka precej kipcev. Najlepše kose naj bi v Loki izbrali Nemci in jih poslali na Tirolsko.⁵⁸ Kasneje je obveljalo, da je na Tirolsko poslal kipce Nемеc Lohhausen.⁵⁹

Za konec

Ob zbiranju in analiziranju gradiva o Rudolfu Beslu in o njegovemu delu ter še posebej v zvezi z Dražgošami smo odkrili nekaj zanimivih stvari. Nekatere tu navajamo, nekatere od njih komentiramo.

Neobjavljen prispevek o Rudolfu Beslu pred četrto stoletje

Osebnost in delo Rudolfa Besla so vseskozi spoštovali in cenili mnogi ljudje. Leta 1984 je o njem napisala prispevek Antonija Šifrer iz Žabnice, znana rodoslovka in raziskovalka lokalne zgodovine. Po pripovedovanju njenega sina Janeza Šifrerja je želela prispevek o Beslu objaviti v Loških razgledih. Vendar takrat ni bilo primerno objavljati kaj o župnikih, mi je povedal eden od tedanjih članov uredniškega odbora. Gregorčeva Tončka je zatem poskušala tudi na drugi, cerkveni strani. Tudi tam ni šlo. Ne vemo, zakaj. Kakorkoli, njen prispevek o Beslu takrat ni izšel. V znak priznanja avtorici, ki se je že pred dvema desetletjema zavzela za prikaz izjemnega lika Rudolfa Besla, objavljamo integralni tekst, ki se je ohranil v rokopisu.⁶⁰

Janez Šifrer, Antonija Šifrer, Gregorčeva iz Žabnice in Rozalija Čuk, Klajbezova iz Sv. Duha na poti iz Salzburga proti Grossarlu 18. 7. 1969

Februar 1984

Spoštovani gospod Dr. Dolinar!

Oprostite, da Vas obremenjujem s tem dopisom. Zdi se mi potrebno, da Vam obrazložim zadevo iz II. svetovne vojne, ki je dokaj zgodovinska.

Ko so jeseni 1983 prikazovali TV film "Oblaki so rdeči",⁶¹ mi je takratni duhovnik stopil tako živo v spomin, da bom napisala, kako je bilo:

Kot veste, so okupatorji na Gorenjskem, Nemci, pregnali vso našo inteligenco, med njimi tudi duhovnike, ostalo jih je malenkost. Tako je ostal v Škofji Loki g. Franc Juvan, star že 80 let in sklerotičen. Tako smo bili od maja do decembra, razen Juvana, brez duhovnikov in to cela dekanija. V začetku decembra 1941, so poslali Nemci, za vsako dekanijo po enega duhovnika. Za Radovljico, Kranj, Kamnik in Staro Loko.⁶²

V Staro Loko je bil nastavljen p. Rudolf Besel MSJ, rojen 13. 10. 1912, umrl 24. 8. 1977. Župni upravitelj za v dekanijo od 18. 12. 1941 do 10. 1. 1947. Tako je dobil ključar Žabniške fare obvestilo, da bo 26. decembra 1941 popoldne ob 3. uri, prišel maševat ta "novi duhovnik". Tako pride k meni hčerka od ključarja, vsa zaskrbljena, kaj je za storiti. Ali ga je za sprejeti. Rekla je, kdo ve, kakšnega krivoverca nam je poslal Hitler. Pomirila sem jo, da bomo že pri maši videli, kako bo maševal. No, mašo je enako izvršil kot "naši duhovniki", zato smo vsi vedeli, da je katoliški duhovnik. Potem me je še naprosila če bi šla z njim, ker sem znala nemško, da ga bodo blizu cerkve pri nekem kmetu pogostili, kar je že uredila. Tako je bil usakokrat pogoščen, vedno, do leta 1944 meseca junija, sem bila zraven, potem pa ne več, ker se je naučil slovenščine. Pa tudi več nisem mogla glede političnih razmer. Vendar sva ostala prijatelja do njegove smrti. Hvaležen mi je bil, ker sem mu pojasnjevala vse naše razmere tu v njegovem delovnem okolišu, da se je vedel vsaj malo ravnati. S ključarjevo hčerko sva tudi vsako leto zbrala tu v Žabnici od 150 do 200 kg pšenice, da je imel za hostije. Stanoval je v Stari Loki zadaj za cerkvijo "Pri Korošču", gospodinjala mu je nečakinja od dekana Mraka, tudi oprava dveh sob in kuhinje je bilo dekanovo. Njegov delokrog je bila cela dekanija Loka, pa še fara, Sora, Preska, Reteče, Smlednik in še Št. Vid. V Smlednik ni hodil, ker je tam upravljal prileten duhovnik, ki je bil v Zapogah. Tudi v Št. Vid pri Ljubljani ni hodil, ker je bil tam en prileten duhovnik. Prvo je bila pri dekanovi nečakinji Lenčki starejša ženska, slepa iz doma slepih, ki je znala dobro nemško, da je tolmačila. V pisarni mu je pomagala ter ga tudi slovenščine naučila upokojena učiteljica Justinova, sestra Dr. Justina, ki je bil med vojno v Št. Vidu. V Stari Loki imajo bogat arhiv od njegovega dela, tu v Stari Loki. Pokojni g. Hribšek ga je cenil kot pravega duhovnika. Nemci so mu dali motorno kolo. Sprva se je vozil z njim, kmalu ne več, je rekel, da se z motorji vozijo le policisti.

Naj še napišem kako je bilo v Dražgošah. To je povedal že več kot leto dni po tem dogodku. Ob 3. uri v nedeljo po Novem letu 1942 je imel mašo v Železnikih.⁶³ Takoj po maši so ga čakali z sanmi iz Dražgoš, če bi šel pokopat priletno žensko. On je privolil in se odpeljal. Ko je prišel v Dražgoše, je videl polno moških, različno oblečenih ter oboroženih. Ko je šel pogreb iz cerkve, so ti možje naredili špa-

lir do pokopališča. Po pogrebu so ga zopet odpeljali v Železnike. Z nikomer se ni mogel nič pogovoriti. Vešče nemščine pa ni upal vprašati. Tako je rekel, da to prvo noč ni nič zaspal, ker je bil v dvomih. Če gre povedat na Gestapo, potem ne bo več mogel hoditi po farah, ki so vse po hribih, če pa ne gre in izve Gestapo, da je bil v Dražgošah, kaj je videl in ne povedal, ga sigurno zapro. Odločil se je, da ne bo povedal, naj bo kar hoče. To je bilo dva ali tri dni pred napadom. Ko je prišel drugič v Dražgoše, ga je vedno pogostila že starejša zdravnica Dr. Strnadova. Njej je povedal dogodek iz Dražgoš. Rekla mu je, da je prav ravnal. Preskrbela mu je potrdilo od glavne partizanske komande za njegovo področje, da se lahko svobodno giblje, kjer koli na tem področju. V čevljih je imel vložke in pod temi vložki je imel skrito dovolilnico. Na vprašanje, če jo je že kdaj rabil, je odgovoril: O ja, to pa že večkrat. Nič ni pripovedoval o svoji težki službi, pravi misijonski. Čez leto dni ni več hodil v vse fаре. Tako Črni vrh nad Polhovim gradcem in Lučine so pričeli obiskovati domobranski duhovniki. V Žireh so bili večkrat partizani. Kje in kako je upravljal vse färe, bi najbolj zvedeli iz arhiva za tisto dobo, ki je v Stari Loki. Poleti 1944 so ga partizani aretirali, ko je maševal v Stari Oselici. To je najbrž bila pomota. Zavezali so ga čez oči in ga vodili približno tri ure, nič ni vedel kam. Ko so prišli na lice mesta so ga zaprli v neko sobo. Z njim so lepo ravnali. Ko so ga tretji dan zaslišali, so mu rekli: "Prosti ste, bodite še nadalje taki, kot do sedaj pa se lahko po vsem tem ozemlju svobodno gibljete". Zavezali so mu zopet oči in ga odvedli. Ko so mu jih zopet odvezali, je bil v Gorenji vasi v Poljanski dolini.

Staroločani pred Beslovim grobom 24. avgusta 2002. Foto A. P. Florjančič

Pa še tole. Prvo zimo 1942 v začetku, je šel iz Loga v Poljanski dolini dve uri in pol hoda v Črni vrh. Zaradi hitre hoje je bil nekoliko prepoten. Tak je šel maševat v ledeno mrzlo cerkev. Voda in vino sta bila tudi ledeno mrzla. Od takrat je čutil bolečine v želodcu. Posledice je imel do smrti. Prvo okrog leta 1957 je bil operiran na želodcu. Čez leta so mu odvzeli še vranico.

Ko se je vojna končala, so mu dovolili; namreč partizanska oblast, da lahko ostane v Stari Loki za župnika. Takrat je že pridigal, spovedoval in otroke učil, vse slovensko. Farani so ga imeli radi. Naši slovenski duhovniki, ki so se vrnili nazaj na svoje fаре, ga niso hoteli vzeti med se. Posebno nekateri ne. Na nobeno konferenco ga niso povabili, nobenih sklepov, tudi škofijskih, mu niso izročali.⁶⁴ To ga je zelo bolelo. Zato je sklenil, da se bo umaknil. Zaprošil je na republiško oblast za dovolilnico za prehod državne meje. To je tudi dobil. Ni pa dobil od Avstrijcev za vstop v Avstrijo. Peljal se je proti Trbižu. En odcep je bil za Avstrijo. Tam so ga aretirali in zaprli v Vilach (Beljak). Zaprt je bil en teden. Sporočili so škofu Rohrachnerju. On ga je dobro poznal, ker je jeseni leta 1942 birmoval v Stari Loki in Poljanah. Bil je tudi v Crngrobu. Povesod je bilo ogromno ljudi in smo mu Gorenjci do smrti ostali v najlepšem spominu. Škof Rohrachner mu je takoj izposloval, da so ga izpustili iz zaporu. Pisal mi je, da sta ostala z nadškofom, ki je bil potem v Salzburgu, najboljša prijatelja do nadškofove smrti.

Prva leta je bil misijonar po raznih farah na Salzburškem, potem je bil župnik na fari Liefering v Salzburgu, potem je bil nekaj let prefekt v nekem dijaškem zavodu tudi v Salzburgu. Zadnjih 13 let je bil pa župnik v fari Grossarl v alpski dolini Pongau. Kakšen je ta kraj razvidite iz slike. V Avstriji je še v šoli verouk dvakrat na teden. Bilo je 700 otrok. Učili so on, kaplan in ena katehistinja. Bil je res priden uso dobo svojega življenja, čeprav od 1942. leta nikdar več zdrav. Pokopan je v Grossarlu in so iz Stare Loke, septembra 1977, šli z dvema avtobusi na njegov grob.

P. Clemen o Rudolfu Beslu 24. 8. 2002 v grossarlški cerkvi. Prevajal je Peter Pokorn. Foto A. P. Florjančič

Starejši farani ga imajo še v lepem spominu. Tudi on nas je imel vse v najlepšem spominu, celo dekanijo. Ko je leta 1962 prišel na obisk, z njim je bil tudi en drugi misijonar, je obiskal tudi Selško in Poljansko dolino, je dobil veliko daril. Ko se je vračal je prišel tudi k nam. Na zadnjih sedežih je imel visok kup samih daril, tudi dragocenih. Vprašala sem ga, kaj bo na carini. Med smehom je rekel: tudi jaz sem radoveden? Takoj po povratku je pisal, da so se na carini samo smejali ter so mu vse pustili in nič carinili.

Toliko sem hotela napisati predvsem zaradi Dražgoš, nadalje pa tudi, da je škoda, da je tako priden in veren človek ni ostal pri nas. Posebno takoj po vojni, ko je tako manjkalo duhovnikov.

Prilagam 2 razglednici iz Grossarla nad 900 m visoko ter dve sliki, kakšen je bil takrat v Stari Loki in kako izmučen ob smrti.

O Dražgošah, Dražgošanih in Rudolfu Beslu pa še o dražgoških zlatih oltarjih za povrh

*V Dražgošah so (Nemci, op. APF) nasebino uničili ...
možke polovili v Sokolnico zaprli in žive požgali
žene in otroke v St. Vid odpeljali, mnogo jih ustrelili
oni sami so dobro jedli in pili, v mašnih oblekah za norčevanje okoli hodili.
... na Koroškem so v lepakih kazali, "češ da so Dražgoše gošarji zažgali
in oni žene in otroke rešili ter jih v zavod peljali. Tako so vedno lagali.
Zapis Fini in Nete Hawlina iz Tržiča v njun skupni dnevnik za 14. 1. 1942
in 21. 1. 1942."⁶⁵*

*"Zimska vstaja, katere veličastni zaključek je bila obrambna bitka v Dražgošah,
je tako rodila velike vojaške in politične rezultate".*

Ivan Jan, pisec številnih del o dogodkih leta 1942 v Dražgošah.⁶⁶

*Ali je umestno praznovati ob spominu na bitko, v kateri ni bilo zmage,
je pa dala Nemcem povod za strahotno maščevanje?
Vsako leto bolj sem imel občutek, da se hoče s proslavo
in pretiranim poudarjanjem pomena te bitke
zakriti krivdo za dražgoško tragedijo.
Namesto proslavljanja bi bila gotovo primernejša
komemoracija v spomin dražgoških žrtev."⁶⁷
Maksimiljan Ocepek, dolgoletni povojni dražgoški župnik.⁶⁷*

O pomenu in posledicah vojaškega spopada v Dražgošah so mnenja različna, tako, kot govore o tem gornji trije citati. V javnosti prevladuje predvsem vojaški in narodno-osvobodilni vidik spopada. Vsaj do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja bi to veljalo. V začetku se je govorilo, celo pisalo, tudi v Loških razgledih, o tisoč dvesto mrtvih Nemcih v Dražgošah, nato o več sto mrtvih in ranjenih Nemcih. Sedaj velja, da je v vojaškem spopadu v Dražgošah padlo 27 nemških policistov in 9 partizanov. Razmerje 3 : 1 v korist branilca velja pri izvedencih za vojaške vede za normalno razmerje.

Vedno bolj pa nekateri opozarjajo na tragične posledice neodgovorne vojaške akcije med civilisti ali celo namerno povzročene usode Dražgošanov in Dražgoš.

Če govorimo o dražgoški tragediji, ne govorimo o petintridesetih mrtvih oboroženih na obeh straneh. O petintridesetih žalostnih usodah. Tisto je bila pač kruta realnost vojaškega spopada. Vendar to ni bila tragedija. Enainštirideset civilnih žrtev in po-

rušene Dražgoše pa je bila tragedija. Tragedija, pojem so iznašli stari Grki, je v tem, da se junaku zgodi nekaj usodnega, čeprav poskuša narediti vse, da se to ne bi zgodilo. Dražgošani so bili taki tragični junaki. Obupano so prosili partizane, naj jih ne izpostavljajo zagroženim okupatorjevim represalijam. Oboji so vedeli, kaj jih čaka. Vedelo se je, da Nemci dosledno izvajajo svoje trde in krute okupacijske naloge. Še zlasti, ker so komaj čakali prvo primerno priložnost, da se maščujejo tudi za nedavni hud poraz v bližnjem Rovtu od iste vojaške formacije. Dražgoše so jim prišle kot naročene. Partizani so Dražgošanom obljubili, da jih bodo branili pred napadalci. Niso jih obranili, ker jih niti niso mogli. Umaknili so se zaradi vojaške premoči napadalca. Izmed tistih, ki so ostali doma ali hoteli zavarovati svoje domove, jih je štirideset postalo žrtev spopada in represalij. Bogovi vojne so Dražgošane zapustili.

Dražgoške žrtve je pokopal Človek. Človek z veliko začetnico. *Seelsorger* Rudolf Besel. Prišel je iz dežele okupatorjev, da bi ljudem nudil dušno pomoč, pomagal nemočnim, prestrašenim, ki so se znašli v igri dveh bojujočih se bogov. Bogovi vojne potrebujejo žrtve za svoje obrede. Nemočnim in prestrašenim se je misijonar p. Rudolf razdajal, tvegaj življenje, jih vzljubil, vzljubil njihove običaje, njihov jezik. Tudi on je postal tragični junak po vojni. Novi civilni oblasti je bil odveč, odrekli pa so se mu tudi stanovski kolegi tostran meje in predstojniki onkraj nje.

Rudolf Besel je zgled resnične predanosti ljudem in skrbi zanje. Poln srca in brez preračunljivosti. Civilni škofjeloški oblasti predlagam, da mu postavi spomenik v aleji zaslužnih Ločanov. Slovenski Cerkvi pa dajem v razmislek, da redovni skupnosti MSC, katere član je Rudolf Besel bil, predlaga, da začne postopek za njegovo beatifikacijo. Bil bi nam priprošnjik za spravo, ki jo tako krčevito in neuspešno iščemo, pa še naš zavetnik v združeni Evropi, tej naši neizogibni mačehi.

Pripis

Pri prijavi vojne škode, ki jo je NOO Dražgoše vložil 8. 9. 1945, so med drugo škodo, ugotovljeno pri cerkvi sv. Lucije, navedeni tudi *baročni oltarji vsi pozlačeni (lepi, polni svetnikov in okraskov)*,

Grb na Beslovem grobu v Grossarlju. Foto A. Pavel Florjančič

kljub temu, da so bili vsi štirje kompletni oltarji med vojno rešeni in varno shranjeni. Na formularju je kasneje dopisana pripomba: *Počakati s sklepom! Sklep o kult. zgod. škodi pridržan.*⁶⁸ Če bi se izkazalo, da je enake verodostojnosti tudi podatek o nemški odtujitvi kipcev, imamo morda vendarle upanje, da se ti vrnejo v prazne niše in nastavke zlatih dražgoških oltarjev, ki so sedaj v kapeli Loškega gradu. To bi si te enkratne dragotine, v katerih se odraža stilni razvoj gorenjskih "zlatih" oltarjev od renesanse do rokokoja, vsekakor zaslužile. Mogoče bi bilo potrebno le

malce pogledati okoli sebe in malce povprašati. Lastniki na razne načine pridobljenih predmetov kulturne dediščine, še posebno sakralnih, neredko sami od sebe razmišljajo o vračanju le-teh na prvotna mesta. Za en tak primer, konkretno gre za kipe iz porušene poljanske baročne cerkve, vem sam.

Uporabljene kratice

AAZ - Arhiv Alfonz Zajc, Žiri

AMDŠL - Arhiv Muzejskega društva Škofja Loka

CZ - Cankarjeva založba

Gestapo (Geheime Staatspolizei) - tajna policija Tretjega rajha

KNOO - Krajevni narodno osvobodilni odbor

Kronika - Kronika Župnije Stara Loka (Liber Memorabilium parochiae Locopol. vet. ab 1863)

LR - Loški razgledi

MDŠL - Muzejsko društvo Škofja Loka

MSC (MSJ) - Missionarium Sacratissimi Cordis Jesu (Misijonarji srca Jezusovega)

OF - Osvobodilna fronta

TEOF - Teološka fakulteta, Univerza v Ljubljani

ZAL ŠL - Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

ŽASL - Župnijski arhiv Stara Loka

OPOMBE

¹ Formalno ga je krški knezoškofijski ordinariat imenoval za upravitelja 31 župnij.

² Začasna celovška cerkvena uprava pri nas, izvemši Štajersko, se je v okviru nemške civilne okupacijske oblasti delila na kranjsko, kamniško, škofjeloško, litijsko in prevalsko pastoralno območje.

³ Po virih Pomniki NOB na Škofjeloškem, st. 104, uredil Stane Krapež, Borec, Ljubljana, 1986, so bili na starem pokopališču v Dražgošah ob nekdanji cerkvi istočasno pokopani tudi padli borci Cankarjevega bataljona, ki so jih pokopali vaščani iz Selc. Da so mrtve 21. jan. 1942 pokopavali vaščani iz Selc, je potrdil tudi Albin Lavtar, Hajniher iz Selc (25. 10. 2002), ki je navedel tudi dva tedanja pogrebca izmed njih: Franca Kreka, Plajbo, in Franca Rihtaršiča, Ažmana.

Glede števila pokopanih borcev glej pripombo 27.

Seznam grobov borcev Cankarjevega bataljona, ki niso bili januarja 1942 pokopani na starem dražgoškem pokopališču (Po podatkih Janka Pintarja, Dražgoše 7):

- Dva groba nad Jelenščami, na Šturmovih Ravnah je pomagal prekopati spomladi 1942 Filip Lotrič, Gregovcov iz Dražgoš, sedaj Nova vas pri Radovljici.
- Grob Janeza Kovačiča pod Jelenščami, na Grogovcovi Hudi njivi. Slika groba v brunarici. Posmrtno ostanke teh dveh žrtev so po vojni njihovi svojci izkopali in odpeljali.
- Grob pri razvalinah Primčkove hiše. Ostanke so leta 1976 prenesli v kostnico spomenika NOB.
- Grob padlega pri Maticu. Posmrtno ostanke, ki so jih po vojni našli v razvalinah hiše, so prenesli na pokopališče v Dražgošah.
- Maks Ržen, umrl v Podltonu.

⁴ Liber Memorabilium parochiae Locopol. vet. ab 1863, str. 153, 154, ŽASL, v nadaljevanju Kronika.

⁵ Ivan Jan je leta 1961 izdal knjigo z naslovom Dražgoše, drugo knjigo Dražgoška bitka leta 1971, tretjo z naslovom Cankarjev bataljon in dražgoška bitka leta 1974, leta 2001 pa četrto, dopolnjeno izdajo z naslovom Vrh v Dražgošah.

⁶ Dražgoše, *Vodniki po Loškem ozemlju* 4, uredil Anton Ramovš, MDŠL, Škofja Loka, 1982.

⁷ Maks Ocepek, Dražgoška kronika, *LR* 41, str. 279–281, MDŠL, Škofja Loka, 1994.

⁸ Marijan Masterl, Cankarjev bataljon in uporni Narigarji s Pasje ravni pred 60 leti, *LR* 48, str. 71–141, MDŠL, Škofja Loka, 2001.

- ⁹ Ana Florjančič, Starološka župnijska knjižnica, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, Župnijski urad Staro Loka, Škofja Loka, 1999, str. 26–27.
- ¹⁰ Judita Šega, Postavil sem si temelj, Štefan Pavli, *Kronika župnije Reteče*, str. 180, Reteče, 2001.
- ¹¹ Janez Gerčar, Laiki in bogoslužje na okupiranem Gorenjskem, TEOF, Kranj, 1981, Simon Lorber, Selška dolina in Cerkev med II. svetovno vojno, TEOF, Železniki, 1996, dalje Lorber 1996 in Andrej Debeljak, Nemški duhovniki med drugo svetovno vojno na Gorenjskem, TEOF, Ljubljana, 2000.
- ¹² Bogdan Kolar, Organiziranje cerkvenega življenja na Gorenjskem v času druge svetovne vojne, *Arhivi*, letnik XXV, št. 1, Ljubljana, 2002, str. 179–185.
- ¹³ Marija Volčjak, Poslali so ga učiti nemško, naučil se je slovensko, *Gregor III/9, Gorenjski glas*, Kranj, sep. 2002.
- ¹⁴ Ivan Jan, Dražgoška bitka - plamenica upora v podjarmljeni Evropi, *LR 18*, str. 44, MDŠL, Škofja Loka, 1971, France Planina, Usodni dogodki v Dražgošah, *LR 2*, str. 24, MDŠL, Škofja Loka, 1955.
- ¹⁵ Vir: Franc Dular, župnik v Železnikih.
- ¹⁶ Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 578.
- ¹⁷ Skrb za red je prevzelo nemško orožništvo, predvsem (Sicherheitspolizei) varnostna policija in SD, (Sicherheitdienst), varnostna služba. Del policije je bil gestapo (Geheime Staatspolizei), državna tajna policija.
- ¹⁸ Tone Ferenc, Narodnoosvobodilni boj na Gorenjskem januarja 1942, TV-15, št. 36, 1968.
- ¹⁹ Po pripovedovanju in zapisu Draga Habjana, Primčkovega ata, roj. 1928, so bili Dražgošani, ki so jih Nemci 12. in 13. jan. 1942 odpeljali v zapore v Škofove zavode v Št. Vidu pri Ljubljani, pripeljani 9. feb. nazaj v Selca in izpuščeni. Bilo jih je nekaj čez 80. Tudi on je bil med njimi. Arhiv Janko Pintar, Dražgoše 7.
- ²⁰ Iz pisma, ki ga je Besel 29. 5. 1958 iz Lieferinga naslovil prof. Janezu Krajniku na Jeseniški gimnaziji.
- ²¹ Zaradi raznarodovalnih razmer je nemški okupator sklenil najprej odstraniti narodno zavedne Slovence. To so bili predvsem slovenski izobraženci ter člani kulturnih in sokolskih organizacij. "Tako je bilo na nemškem okupiranem področju izgnanih 90 % duhovnikov, 84 % inženirjev, 66 % profesorjev, 45 % zdravnikov in lekarnarjev, 22 % državnih uradnikov in 17 % učiteljev ljudskih in meščanskih šol." Prim. B. Godeša, Kdor ni z nami, je proti nam, *Slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom*, CZ, Ljubljana, 1995, 55–57. Vir: Simon Lorber, Selška dolina in Cerkev med II. svetovno vojno, dipl. naloga, Železniki, 1996.
- ²² Nemškemu izgonu duhovnikov se je Švelc izognil zato, ker ga Nemci niso imeli na seznamu. Izseljenski duhovnik Švelc se je skupaj s španskimi borci iz Francije vrnil v Slovenijo in prišel 7. feb 1941 za župnijskega upravitelja k Svetemu Lenartu. O tem duhovniku je v lanskih LR (48/2001) pisal Marijan Masterl.
- ²³ Ljudje so R. Besla prosili, da bi prišel večkrat k njim. Janez Bohinc iz Dolenje Dobrave, ki je Beslu ministriral kadar je prišel v njihov konec (Poljane, Trata - Gorenja vas, Lučine, Leskovicca, Oselica), se spomni, da je ob taki priložnosti, kmalu potem, ko je prišel na Loško, ljudem dejal: "*Ne morem pridiť, ker sim samo eden!*"
- ²⁴ V Železnikih je na primer 31. 3. 1942 R. Besel naknadno blagoslovil grobove šestih umrlih faranov. Repertorium der Todesfälle in Selzah. Cerkvni arhiv Železniki.
- ²⁵ Proti koncu vojne je hodil v Sorico pomagat tudi Stanko Vrtovc, župnik iz Podbrda.
- ²⁶ Takrat, 6. januarja 1942, je Besel pokopal Marijo Šolar, Mihovo, rojeno 1869. leta. V župnijski kroniki Dražgoše (in v prepisu mrliške knjige za leto 1942, stran 2) je napisan kot dan pogreba datum 4. jan. 1942, kar je verjetno napaka.
- ²⁷ V pismu Janezu Krajniku 29. 12. 1966 Besel piše, da je takrat "pokopal 43 mož, ki so jih Nemci ustrelili". Tudi v *Župnijski kroniki Dražgoše*, ki jo je kasneje napisal Valentin Bertonec, je zapisano, da je bilo 21. januarja 1942 pokopanih 43 oseb. Iz mrliške knjige medvojnega krajevnega urada Selca (Alphabetisches Namen Verzeichnug zum Sterberbuch des Standesamtes in Salzach), ki se nahaja v matičnem uradu Upravne enote v Škofji Loki, je zapisanih 38 umrlih kot *ustreljeni* (geschossen) 10. in 12. januarja. Poleg teh ustreljenih sta po istih virih Terezija Šolar in Jakob Lotrič umrli 10. januarja ob 15. uri (za posledicami vržene bombe v klet, op. APF), za Marijo Šolar pa je pribeleženo, da je umrla 27. jan. ob 23.30 v bolnici Golnik (Krankenhaus Gallenfels). Če torej izvzamemo Marijo Šolar, ki je bila pokopana kasneje v Selcih, je bilo 21. januarja 1942 na starem dražgoškem pokopališču pokopanih štirideset dražgoških žrtev in trije borci Cankarjevega bataljona: Vinko Žakelj in Gregor Božič padla pri žičnici in kuhar padel v Jelenščah. Povzeto po J. Pintarju. Pravzaprav je presenetljivo, da so pri tako obširni literaturi o boju v Dražgošah podatki o pokopanih tako skopi, pomanjkljivi ali celo napačni. (V zborniku *Pomniki NOB na Škofjeloškem*, Ljubljana, 1986, ki je morda edini tiskani vir o pokopu pobitih domačinov in padlih

borcev, je na strani 104 za grobišče na starem pokopališču napačno navedeno: "Tu je bilo pokopanih enainštirideset zverinsko pobitih Dražgošanov in devet padlih cankarjancev").

²⁸ Zajet je bil 15. 3. 1944, ko se je vračal od maše v Novi Oselici. "Odpejli so me do partizanske komande. Nek politični komisar se je potrudil, da mi je razložil, da je bilo preliho že preveč krvi in da bo zaradi tega morala teči tudi nemška kri. Nadalje če ne vem, da je vojna in zakaj nimam partizanske dovolilnice za gibanje po dolini itd. ... Zjutraj so prišli različni partizani in kurirji, ki so me poznali in prosili za me. Tudi mladi duhovnik je prosil zame in mi razložil, da sem obsojen vohunstva. Popoldne so me odpejli v sorško hribovje. Tudi tam so me partizani poznali. Imeli so ukaz, da me še dva dni zadržijo. Vendar so me že naslednji dan izpustili. Beslovo pismo ordinariatu v Celovec, Debeljak, 2000, str. 66–67.

²⁹ Besel je izvedel, da ga hočejo nekateri ubiti, ker naj bi nekaj rekel, češ da partizani rušijo cerkve. Pismo R. Besla v Celovec 10. 1. 1945, Debeljak, 2000, str. 68.

³⁰ Marjan Oblak iz Medvod, ki je bil ministrant pri R. Beslu, se spominja, da je bilo treba ob tej priložnosti starološko cerkev sedemkrat izprazniti, da je bilo birmanje, ki je trajalo od devete ure dopoldne do četrte popoldne, lahko opravljeno.

³¹ V Železnikih je bilo tedaj birmanih 707 otrok, ki so prišli tja iz najrazličnejših krajev, med drugimi tudi iz oddaljenejših Begunj, Kranja, Jamnika, Radovljice, Suhe. *Firmungsprotokol der Pfarre Eisern* (Birmanska knjiga Železniki), Župnijski arhiv Železniki.

³² Besel se je pri svojem pastoralnem delu na terenu znašel med partizani in domobranci in oboji so mu stregli po življenju, kot sta poročali sestri Tiburcija in Salezija na obisku v ordinariatu v Celovcu 21. 3. 1944. (Debeljak, 2000, str. 67). Obe sestri uršulinki sta sicer oskrbovali reveže v loški ubožnici in pomagali R. Beslu pri verouku v župniji sv. Jakoba. S. Tiburcija je hodila celo v Žiri. Zaradi nevarnosti so takrat Besla poklicali v Celovec in Salzburg. Iz Loke so ljudje za njim pošiljali prošnje, naj se vrne, kar je tudi sam želel. R. Besel se je nato vrnil v Loko konec aprila 1944.

³³ Slovenščino je R. Besla poučevala Julijana Pintar, učiteljica iz Poljan nad Škofjo Loko. Sodeč po njegovih pismih, je izvrstno obvladal knjižni jezik. R. Besel je slovensko tudi tekoče govoril, sicer malce v loškem dialektu. Celo pogrkoval ni.

³⁴ Heinrich Beuke (1909–1974), član redovne skupnosti Kongregacija misijonarjev predragocene krvi. Oskrboval je 45 župnij od Rateč do Cerklj.

³⁵ Iz odgovorov prijavne seje župnije Žiri z dne 16. 1. 1942 na ta vprašalnik med drugim zvemo, da sta bili takrat v Žireh dve babici: Ivana Erznožnik, Žiri 66, in Julija Kocelj, Žiri 35, in da je bilo na farnem pokopališču od maja 1941 pokopanih brez duhovnika 11 odraslih in 4 otroci. AAZ, Besel 4.

³⁶ AAZ, Besel 5.

³⁷ Po pripovedovanju Janeza Šifererja, Gregorčevega iz Žabnice.

³⁸ V letu 1944 je poslal na celovski ordinariat na primer: 125 poročnih protokolov, 123 poročnih listov, 1396 krstnih listov in 853 mrljskih listov. ŽASL, Sporočila – obvestila o porokah od 1941 do 1945.

³⁹ AAZ, Besel 20.

⁴⁰ Fb. Gurker Ordinariat, Zl. 6442, ŽASL, mapa Besel.

⁴¹ Marjan Oblak je stanoval med vojno pri "Angelčk" ob mestni cerkvi sv. Jakoba, kjer je ministriral in pomagal cerkovniku Tavčarju pri cerkvenih delih. Kasneje z R. Beslom ni ohranil stika, ker je bil jan. 1944 mobiliziran v nemško vojsko. Medvode, 25. nov. 2002.

⁴² Anton Žakelj, Krigsarbeitsgemeinschaft der Sairacher Schumacher, Krainburg. Prva skupnost žirovskih čevljarjev med vojno v Kranju, Žirovski občasnik 29, str. 73, Žiri, 1999

⁴³ Gottgläubig - verujoč v boga (necerkveni vernik), *Veliki nemško-slovenski slovar*, D. Debenjak, DZS, Ljubljana 2001. Izraz Gottgläubigkeit pomeni dobesedno pobožen, vendar je v nemščini pridobil pomen vernosti v deističnem smislu, izključujoč določeno institucionalno religijo, torej tudi (in predvsem) rimokatolištvo. Nacizem je sicer dopuščal vernost, vendar brez Cerkve. Člani NSDAP so morali s posebno izjavo izstopiti iz Cerkve. (Zanimava podobnost obeh ekskluzivnih partij pri nas, medvojne nemške in po vojne naše.)

⁴⁴ ZAL ŠL, Mestni ljudski odbor Škofja Loka, t. e. 13.

⁴⁵ Tako ordinariat Beslu na primer ni dovolil, da bi si iz cerkvenega denarja nabavil kurjavo in plačal razsvetljavo. Zato se Besel odpove tudi kritju stroškov zdravljenja, kar pribeleži 13. 9. 1946 na prejeti dopis iz Ljubljane. ŽASL, mapa Besel.

⁴⁶ Rudolfa Besla je civilna in svetna cerkvena oblast gledala kot tujega in predvsem kot okupacijskega duhovnika. Duhovnik Roman Kavčič mi je na vprašanje, zakaj Besel kljub svoji želji in želji faranov ni ostal

- v Stari Loki, dejal, da na dekanijski konferenci duhovnikov Rudolf Besel ni bil potrjen. Dodal je še, da je bil tedaj sosedni mestni župnik "bog in batina" in kar je on rekel, to je na škofiji obveljalo.
- ⁴⁷ Dejansko je Besel odpoval 10. 1. 1947.
- ⁴⁸ Kronika, str. 155.
- ⁴⁹ V vlogi z dne 23. 6. 1946 na škofijski ordinariat v Ljubljani, ko Besel prosi za dovoljenje, da bi bil lahko birmanski boter Gašperju Krajniku, tudi navaja, da ga veže s to družino na Suhi posebna hvaležnost in prijateljstvo. (Besel je bil petkratni medvojni in povojni birmanski boter slovenskim otrokom zaradi hvaležnosti staršem birmancev ali pa ker ti niso mogli dobiti botra.)
- ⁵⁰ "Vsaj v Crngrobu bi me pustili, da bi tam živel" je dejal ob obisku v Grossarlu, se spominja Klajbezova Rozi (20. 11. 2002).
- ⁵¹ Škof Andreas Roracher, kapitularni vikar celovške škofije, Beslov dober prijatelj in prijatelj koroških Slovencev. Za številne zasluge je po vojni R. Besla imenoval za častnega škofijskega svetnika.
- ⁵² Dejansko so mu v Avstriji vse pobrali, ker so ga imeli za komunista. R. Čuk, 20. 11. 2002.
- ⁵³ P. Clemen je 24. 8. 2002 povedal, da so presenečeni avstrijski cariniki pri povratku pustili R. Beslu neocarinjnih celih štirideset steklenic žganja.
- ⁵⁴ O pomembnosti te božjepotne cerkve pove podatek, da je Franc Mihael Paglovec prav v Dražgošah leta 1750 izdal svojo knjigo *S. Lucie Andoht v' gorenski Kraymski strani*.
- ⁵⁵ Janez Krek, *Sveta Lucija, igra v treh dejanjih*, v Dražgošah, 1913. Janko Pintar, Miklavžev, ima v svojem izvodu knjižice zapisano, da je bila v starih Dražgošah ta igra zadnjikrat igrana 12. decembra 1937.
- ⁵⁶ Na prijavnih polah za vojno škodo, ki se nahaja v ZAL, ŠL, je KNOO Dražgoše 8. 9. 1945 vpisal tudi tri stenske oljne slike, ki pa so se ohranile in se nahajajo sedaj v Loškem muzeju. Orgle, ki jih Ciril Zupanc (LR 24/1977) tudi navaja v seznamu za vojno škodo, so se ohranile in so sedaj v cerkvi v Železnikih. V istem prispevku Zupanc navaja tudi "vse tri" rešene zlate oltarje. Dejansko so bili štirje.
- ⁵⁷ ŽASL, mapa Besel.
- ⁵⁸ France Planina, Škofja Loka pri kulturni obnovi, rokopis, 28. julij, 1946, AMDŠL, Planina, Fasc 2.
- ⁵⁹ France Planina, *Usodni dogodki v Dražgošah*, LR 2/1955, str. 22, Muzejsko društvo v Škofji Loki, Škofja Loka, 1955.
- ⁶⁰ Janez Šifrer, "arhiv Antonije Šifrer", mapa Besel.
- ⁶¹ Iz propadlega televizijskega in filmskega spektakla *Dražgoška bitka* je ostalo nekaj televizijskih epizod, med njimi tudi začetna citirana epizoda.
- ⁶² Dejansko so na Gorenjsko prišli trije nemški duhovniki: P. Heinrich Beuke v Kranj, p. Konstantin Hauschel v Kamnik in p. Rudolf Besel v Škofjo Loko, konkretno v Staro Loko.
- ⁶³ Maša v Železnikih je morala biti prej, ker je bila Mihova mama pokopana v Dražgošah okoli 3. ure popoldne. (Povedal 9. 10. 2002 Janko Pintar, Miklavžev iz Dražgoš 7, ki je bil navzoč pri pogrebu. Pripomnil je tudi, da je bilo na častni straži pri pogrebu pet ali šest partizanov.)
- ⁶⁴ V "Beslovi" mapi starološkega župnijskega arhiva je več dopisov iz ljubljanskega škofijskega ordinariata iz let 1945, 1946. Vsaj za nekatere je zanesljivo, da jih je imel Besel v rokah, ker nosijo njegove lastnorodne pripise. Res pa so morala biti pomembnejša opravila, kot na primer poroke, formalno potrjena od sosednjega, škofjeloškega župnijskega upravitelja (pogovor z M. Golobom l. 2001).
- ⁶⁵ Nace Hawlina, Cene Hawlina, Iva Hawlina, Eva Hawlina, Iz družinskega arhiva, *Drevesa*, SRD 9/1, str. 39, Lipica, 2002.
- ⁶⁶ Ivan Jan, *Dražgoška bitka*, Ljubljana, 1971, str. 320.
- ⁶⁷ M. Ocepek, *Kronika župnije Dražgoše*, str. 38–39.
- ⁶⁸ Iz Sekretariata za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo RS nismo dobili na naš dopis nikakršnih podatkov o morebitni zahtevi za vrnitev odtujenih predmetov.

ZUSAMMENFASSUNG

Rudolf Besel und das Dorf Dražgoše im Jahr 1942

Der deutsche Priester Rudolf Besel betreute während des Zweiten Weltkrieges 29 Pfarren in Gorenjsko, woher die deutsche Zivilbrigade slowenische Priester vertrieben hatte. Nach dem dreitägigen Kampf zwischen den Partisanen und den deutschen Polizisten in Dražgoše hat er

dort im Januar 1942 vierzig Zivilistenopfer und einige im Kampf gefallene Partisanen beigesetzt. Aus einer besonderen Sorge und Zuneigung für die Leute hat er Slowenisch gelernt und ist in den schweren und komplizierten Kriegsverhältnissen ein beliebter Seelsorger geworden. Nach dem Jahr 1947, als er Slowenien verlassen hatte, blieb er bis zu seinem Tode mit seiner ehemaligen Pfarrgemeinde in Verbindung. Im Beitrag stellen wir die Persönlichkeit und das Werk von Rudolf Besel dar und ein unter dem Archivmaterial gefundenes Verzeichnis der geretteten Kirchengüter aus der berühmten barocken Wallfahrtskirche St. Lucija in Dražgoše, die zusammen mit anderen Gebäuden von den deutschen Besatzungssoldaten zerstört wurde.